

UDK 364.6-053.9(497.521/497.526)

Primljeno: 21. 5. 2020.

Prihvaćeno: 1. 3. 2021.

Prethodno priopćenje

KAKO ZAŠTITI STARIJE OSOBE? MOGUĆNOSTI POBOLJŠANJA DRUŠTVENOG POLOŽAJA I PREVENCIJE NASILJA NAD STARIJIM OSOBAMA

Danijel BATURINA

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Nazorova 51, 10 000 Zagreb

danijel.baturina@pravo.hr

Sažetak

Hrvatsko društvo, kao i europska društva, neumitno demografski stari. Naslovljavanje potreba starijih osoba i poboljšavanje njihova položaja u društvu strateški je izazov za socijalnu politiku, ali i održavanje socijalne kohezije u društvu. Starije osobe u Hrvatskoj su u višestruko nepovoljnom položaju, u pogledu financijskog statusa, društvenog položaja i obilježja skrbi. Cilj ovog rada je prikazati kakva je perspektiva starijih osoba i mišljenja stručnjaka o njihovom specifičnom položaju u društvu i zajednici, njihovoj ranjivosti na nasilje te mogućnosti prevencije nasilja. Rad se temelji na kvalitativnoj metodi prikupljanja i analize podataka, unutar koje su se provele fokusne grupe u pet sjevernih hrvatskih županija. Analizom okvira su se unutar četiriju tema – znanje stručnjaka o učestalosti, tipovima i izvoru nasilja nad starijim osobama, karakteristike starijih osoba i čimbenici rizika nasilja nad njima, obilježja skrbi za starije osobe koje ih mogu činiti ranjivim na nasilje, prevencija i mehanizmi za sprečavanje nasilja nad starijim osobama – ustanovile kategorije i pojmovi koji su prikazani u radu. Diskusija stavlja rezultate u kontekst onoga što socijalne politike, ali i drugi aspekti društva, trenutno rade, ali i što mogu učiniti u budućnosti kako bi se preveniralo nasilje nad starijim osoba i izgradilo mostove prema njihovoj većoj socijalnoj uključenosti u društvo. Zaključak donosi određene preporuke za politike i stručni rad kao i mapiraje područja djelovanja.

Ključne riječi: starije osobe, nasilje nad starijim osobama, socijalna skrb, socijalna politika.

Uvod

Hrvatsko društvo, kao i druga europska društva, neumitno doživljava demografsko starenje. Demografski pokazatelji govore o povećanju udjela starijeg

stanovništva u Europi, ali i u Hrvatskoj, gdje je na djelu podmakli stupanj demografskog starenja (»duboka starost«).¹ Vlado Puljiz² pokazuje u brojnim aspektima, poput indeksa starenja i koeficijenta dobne ovisnosti, da trendovi izgledaju izrazito nepovoljno kada pogledamo u budućnost.³ No, neumitni procesi starenja stanovništva nose posljedice za socijalne i druge politike koje se trebaju pobrinuti za podmirivanje potreba starijih osoba i njihov aktivan život u društvu. Sve veći broj starijih osoba za sobom nosi pitanje kakvi su njihovi životni uvjeti, položaj te mogućnosti sudjelovanja u životu društva. Iako su suvremena društva umjerena na prevenciju ageizma,⁴ diskriminacija prema starijim osobama postoji kao i nerazumijevanje procesa starenja i svega onoga što ono donosi. Neki autori kao razlog manjka fokusa društva na nasilje nad starijim osobama vide društvenu percepciju starijih kao tereta.⁵

S druge strane, nasilje nad starijim osobama može se gledati u širem kontekstu položaja starijih u društvu, skrbi koja im se pruža te drugih aspekata koji oblikuju faktore ranjivosti na nasilje.⁶ No mnogi aspekti života starijih osoba još uvijek nisu dovoljno istraženi. Naslovljavanje potreba starijih osoba i poboljšavanje njihova položaja u društvu strateški je izazov za socijalnu politiku, ali i za održavanje socijalne kohezije u društvu.

Cilj ovog rada je prikazati kakva je perspektiva i mišljenje stručnjaka o specifičnom položaju starijih osoba u društvu i zajednici, njihovoj ranjivosti na

¹ Usp. Ivo NEJAŠMIĆ – Aleksandar TOSKIĆ, Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive, u: *Hrvatski geografski glasnik*, 75 (2013.) 1, 89-110.

² Usp. Vlado PULJIZ, Starenje stanovništva – izazov socijalne politike, u: *Revija za socijalnu politiku*, 23 (2015.) 1, 81-98.

³ S druge strane na te trendove značajno upućuje i podatak da se udio starijih osoba u ukupnom stanovništvu u desetljeću 2008. – 2018. povećao za 2,6% te sada iznosi 19%. Usp. EUROSTAT, *Population structure and ageing*, u: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing (12. II. 2019.).

⁴ Usp. Silvia RUSAC – Ana ŠTAMBUK – Jelena VERIĆ, Dobna diskriminacija: iskustva starijih osoba, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2013.), 96-105.

⁵ Usp. Maria van BAVEL – Kristin JANSSENS – Wilma SCHAKENRAAD, Elder Abuse in Europe, u: <http://envejecimiento.csic.es/documentos/documentos/european-elderabuse-01.pdf> (12. X. 2019.).

⁶ Svjetska zdravstvena organizacija nasilje nad starijim osobama definira kao pojedinačan ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a koje uzrokuje štetu, bol i nepriliku starijoj osobi. Usp. WHO, *World report on violence and health*, u: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf?ua=1 (12. IV. 2019.). Ta definicija uključuje i razlikuje tjelesno, psihičko, seksualno i materijalno nasilje i zanemarivanje te pruža suvremen i širok okvir operacionalizacije nasilja nad starijima kao socijalnog fenomena i kao varijable u istraživanjima. Usp. Marina AJDUKOVIĆ – Silvija RUSAC – Jelena OGRESTA, Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji, u: *Revija za socijalnu politiku*, 15 (2007.) 1, 3-22.

nasilje te mogućnosti prevencije nasilja. U prvom dijelu teksta ukratko ćemo prikazati položaj starijih osoba u Hrvatskoj. Nakon toga će uslijediti opis metodologije istraživanja i prikaz rezultata. Naposljetku ćemo u diskusiji staviti rezultate u kontekst onoga što socijalne politike, ali i drugi aspekti društva, trenutno rade, ali i mogu učiniti u budućnosti, kako bi se preveniralo nasilje nad starijim osoba i izradilo mostove prema njihovoj većoj socijalnoj uključenosti u društvo. U zaključku ćemo se integrativno osvrnuti da rezultate istraživanja, naznačiti njegove dosege kao i buduće mogućnosti napredovanja u istraživačkom i praktičnom smislu.

1. Položaj starijih osoba u Hrvatskoj i kontekst njihove ranjivosti na nasilje

Hrvatsko društvo stari. Prema projekcijama Eurostata, udio starijih od 65 godina u 2040. godini će dosegnuti 27%. Indeks starenja pokazuje dramatične podatke, posebice za Hrvatsku. Prema podacima Europske komisije 2013. godine taj je koeficijent u Hrvatskoj iznosio 122,6. Taj će se pokazatelj dobne strukture u Hrvatskoj 2060. godine znatno pogoršati i iznositi će 212,9. Koeficijent dobne ovisnosti i drugi relevantni podatci također daju sličnu sliku.⁷ Neupitno je da položaj starijih osoba postaje, i u budućnosti će još više postajati, pitanje od prvorazrednoga društvenog interesa.

Starije osobe u Hrvatskoj su u višestruko nepovoljnom položaju. Sagledavajući njihov financijski položaj,⁸ navodi se da je 2017. godine najviša stopa rizika od siromaštva, prema dobi, kod osoba starijih od 65 godina bila 28,6%, dok je stopa rizika od siromaštva za starije žene 31,7%, a za starije muškarce 24,1%.⁹ Siromašnije starije osobe imaju određena prava u sustavu socijalne skrbi.¹⁰ Pučka

⁷ Usp. Vlado PULJIZ, Starenje stanovništva – izazov socijalne politike.

⁸ Usp. Predrag BEJAKOVIĆ, Analiza parametara iz sustava socijalne skrbi, mirovinskog sustava te stanje na tržištu rada i EU praksa u odnosu na projekt uvođenja nacionalne mirovine, Zagreb, 2019.

⁹ Šućur procjenjuje da za 2006. godinu 86 400 osoba starijih od 64 godine nisu ostvarivale nijedan oblik mirovine. Među njima su je 95% žena. Usp. Zoran ŠUČUR, Socijalna sigurnost i kvaliteta života starijih osoba bez mirovinskih primanja u Republici Hrvatskoj, u: *Revija za socijalnu politiku*, 15 (2008.) 3, 435-454. Rizik siromaštva u stanovništvu starijem od 64 godine veći je za oko 50% od hrvatskog prosjeka koji se odnosi na ukupno stanovništvo RH. Usp. DZS, *Pokazatelj i siromaštva i socijalne isključenosti u 2018.*, u: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/14-01-01_01_2019.htm (15. II. 2019.).

¹⁰ Prava u sustavu socijalne skrbi utvrđena Zakonom, osobito značajna za osobe starije životne dobi, su novčane naknade: zajamčena minimalna naknada, naknada za troškove stanovanja i troškovi ogrjeva, naknada za osobne potrebe korisnika smještaja, jednokratna naknada, doplatka za pomoć i njegu, osobna invalidnina te pravo na socijalne usluge: usluga smještaja i usluga pomoći u kući.

pravobraniteljica¹¹ navodi da su samo 8192 starije osobe ostvarivale zajamčenu minimalnu naknadu (ZMN), što je 9,65% ukupnog broja korisnika, dok ih je 43 266 ostvarivalo doplatu za pomoć i njegu, što je 64% ukupnog broja korisnika.¹² Ekonomska i ranjivost se očituje i u drugim aspektima. U istraživanju koje su proveli Štambuk i suradnici ukazuje se da značajan broj ispitanika svoje materijalne prilike procjenjuje kao loše i jako loše te se osjeća siromašnim.¹³ Drugo istraživanje pokazuje značajnu ovisnost starijih osoba o tuđoj financijskoj pomoći.¹⁴

U Republici Hrvatskoj 24,23% stanovnika starih 65 i više godina živi u samačkim kućanstvima, od čega žene čine 77,50%.¹⁵ Istraživanje Vuletić i Stapić nalazi negativne povezanosti između usamljenosti i kvalitete života starijih osoba, pri čemu su naravno osobe koje žive same posebno ugrožene.¹⁶ Također, udio osoba s teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti raste s kronološkom dobi te u staroj dobnoj skupini iznosi 67,93%,¹⁷ što starije osobe uvelike čini ranjivima i ovisnima o drugima. Nedavni podaci govore da je u Hrvatskoj 2013. godine bilo 274 000 funkcionalno ovisnih osoba.¹⁸ Najveći dio funkcionalno ovisnih osoba u Hrvatskoj prima novčanu naknadu, a manji institucijsku ili formalnu kućnu skrb. Za ostale se pretpostavlja da primaju neformalnu (obiteljsku) skrb.¹⁹ Procjenjuje se da će broj ljudi koji ovise o tuđoj pomoći u obavljanju svakodnevnih aktivnosti 2070. u Hrvatskoj porasti na 340 000.²⁰ U dodatno ne-

¹¹ Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izješće pučke pravobraniteljice za 2018. godinu*, Zagreb, 2019.

¹² Prema podacima MDOMSP-a na dan 31. prosinca 2017. godine.

¹³ Usp. Ana ŠTAMBUK – Nino ŽGANEC – Maja NIŽIĆ, Neke dimenzije kvalitete života starijih osoba s invaliditetom, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48 (2012.) 1, 84-95.

¹⁴ Usp. Marija LOVREKOVIĆ – Zdravka LEUTAR, Kvaliteta života osoba u domovima za starije i nemoćne osobe u Zagrebu, u: *Socijalna ekologija*, 19 (2010.) 1, 55-79.

¹⁵ Usp. VLADA RH, *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine*, Zagreb, 2017.

¹⁶ Usp. Gorka VULETIĆ – Marina STAPIĆ, Kvaliteta života i doživljaj usamljenosti kod osoba starije životne dobi, u: *Klinička psihologija*, 6 (2013.) 1-2, 45-61.

¹⁷ Usp. VLADA RH, *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine*.

¹⁸ Usp. Marijana BAĐUN, Financiranje domova za starije i nemoćne u Hrvatskoj, u: *Revija za socijalnu politiku*, 24 (2017.) 1, 19-43.

¹⁹ Usp. *Isto*. Relevantan je i podatak da je broj osoba koje su imale teškoće te im je pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti trebala pomoć drugih osoba bio 233 327, a u tom broju udio stanovništva 50+ iznosio je čak 83,5%. Usp. Marin STRMOTA, Stanovništvo 50+ u ulozi pružatelja i primatelja neformalne skrbi u Hrvatskoj, u: *Revija za socijalnu politiku*, 24 (2017.) 1, 1-17.

²⁰ Usp. Marijana BAĐUN, Dugotrajna skrb u Hrvatskoj iz perspektive Europske komisije, u: *Aktualni osvrti. Institut za javne financije*, 106 (2019.), 1-2.

povoljnom položaju su starije osobe s invaliditetom, od kojih se većina smatra aktivnim članovima zajednice.²¹

Ograničena iskustva u našem kontekstu sugeriraju i određenu diskriminaciju i predrasude koje postoje prema starijima osobama. Nepovoljan odnos prema starijim osobama, uz predrasude i diskriminaciju utvrdili su i Silvia Rusac i suradnici.²² Nešto starije istraživanje otkriva negativne karakterizacije starijih osoba.²³

Istraživanja o položaju starijih osoba, koja su specifično sagledavala nasilje nad njima, u Hrvatskoj su rijetka i dosad se su se uglavnom fokusirala na geografski kontekst glavnog grada.²⁴ Prvi istraživački podatci o istraživanju učestalosti nasilja nad starijim osobama u Hrvatskoj pokazali su da je više od polovice (61,1%) sudionika barem jednom doživjelo neki oblik obiteljskog nasilja.²⁵ Ajduković i suradnici navode kao da se nasilje pojavljuje najviše kao psihičko zlostavljanje (24,1%), zatim u mnogo manjoj mjeri financijsko iskorištavanje, fizičko zlostavljanje i seksualno zlostavljanje.²⁶ Nasilnici su najčešće bili muževi, sinovi kćeri, dakle osobe iz obitelji. Nedavno istraživanje u pet slavonskih županija²⁷ pokazuje da je najučestalije bilo psihičko nasilje, pa potom zanemarivanje, materijalno nasilje te fizičko nasilje.²⁸ Istraživanje Spajić

²¹ Usp. Ivan LEUTAR – Tanja PENAVA – Nedjeljko MARKOVIĆ, Uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu, u: *Socijalne teme. Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1 (2014.) 1, 89-114. U Hrvatskoj prema zadnjim podacima je 248389 osoba s invaliditetom je u dobnoj skupini 65+. Usp. Tomislav BENJAK, *Izvešće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2019.

²² Usp. Silvia RUSAC – Ana ŠTAMBUK – Jelena VERIĆ, Dobna diskriminacija: iskustva starijih osoba, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2013.), 96-105.

²³ Usp. Vera ČUBELA ADORIĆ, Neki aspekti i implikacije negativnih vjerovanja o starenju i starim osobama; u: Katica LACKOVIĆ-GRGIN – Vera ČUBELA ADORIĆ, *Odabrane teme iz psihologije odraslih*, Jastrebarsko, 2006.

²⁴ Usp. Marina AJDUKOVIĆ – Silvija RUSAC – Jelena OGRESTA, Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji, u: *Revija za socijalnu politiku*, 15 (2008.) 1, 3-22; Marina AJDUKOVIĆ – Jelena OGRESTA – Silvija RUSAC, Family Violence and Health among Elderly in Croatia, u: *Journal of aggression, maltreatment and trauma*, 18 (2009.) 3, 261-279; Silvia RUSAC, Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području grada Zagreba, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (2009.) 3, 573-594; Silvia RUSAC – Dorjan VAHRAT – Ines VRBAN, *Narativi o dostojanstvu u starijoj životnoj dobi*, Zagreb, 2016.

²⁵ Usp. Marina AJDUKOVIĆ – Silvija RUSAC – Jelena OGRESTA, Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji.

²⁶ Usp. Marina AJDUKOVIĆ – Jelena OGRESTA – Silvija RUSAC, Family Violence and Health among Elderly in Croatia.

²⁷ Usp. Jasmina TOMAŠIĆ HUMER – Daniela ŠINCEK – Ana BABIĆ ČIKEŠ, *Pojavnost nasilja u starijoj dobi. Istraživanje o pojavnostima nasilja nad osobama starije životne dobi na području 5 županija istočne Hrvatske*, Virovitica, 2018.

²⁸ Autori sugeriraju da je broj osoba žrtava nasilja veći od prijavljenog, što se u istraživanju nije otkrilo uslijed metodoloških izazova.

Vrkaš i suradnici²⁹ pokazuje da su ispitanici koji žive u svom kućanstvu češće od ispitanika iz domova na ulici bili izloženi verbalnom nasilju, omalovažavanju ili ignoriranju, fizičkom napadu ili prijetnji i obmani, no zato su ispitanici iz domova na ulici češće bili meta kradljivaca. Starije osobe u nedavnom istraživanju kao uzroke nasilja najčešće spominju čimbenike vezane uz šire društvo, poglavito lošu ekonomsku situaciju i visoku stopu nezaposlenosti među mlađim generacijama.³⁰ Nešto rjeđe je spominjana i ovisnost počinitelja nasilja. Sagledavajući financijsko zlostavljanje, Vuić i Rusac navode da su najčešći počinitelji financijskog zlostavljanja članovi obitelji zlostavljane starije osobe, osobito njihova odrasla djeca.³¹ Godine 2018. stupio je na snagu Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, u kojem su starije osobe uvedene kao posebno ranjiva skupina. Prvi podatci MUP-a o njegovoj primjeni pokazuju kako je tijekom 2018. godine prekršajima iz Zakona bilo oštećeno 1200 osoba starije životne dobi, dok podatci o broju pravomoćno osuđenih osoba za počinjenje nasilja u obitelji nad starijom osobom zasad nisu dostupni.³²

Što se tiče socijalnih usluga kojih su korisnici starije osobe, već se 1990-ih pružanje usluga omogućuje i (ne)profitnim pružateljima, no nije usvojeno implementacijsko zakonodavstvo te u Hrvatskoj i dalje dominira javni sektor.³³ Institucionalna skrb o starijim osobama decentralizirana je na jedinice regionalne samouprave izmjenama Zakona o socijalnoj skrbi iz 2001. godine. Žganec i suradnici navode kako već 2000-ih dolazi do određene diverzifikacije usluga skrbi za starije osobe i to kako u smislu nositelja tako i u smislu vrste usluga, čega su primjeri otvaranje dnevnih centara za stare, tzv. gerontoloških centara, organiziranje službi pomoći i njege u kući itd.³⁴ Vlada Republike Hrvatske kao jedan od prioriteta ciljeva razvoja sustava socijalne skrbi istaknula je zaustavljanje trenda institucionalizacije te provođenje deinstitucionalizacije i transformaciju domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba.³⁵

²⁹ Usp. Vedrana SPAJIC-VRKAŠ – Ines VRBAN – Silvia RUSAC, *Prava osoba starije životne dobi u Gradu Zagrebu: pilot-istraživanje*, Zagreb, 2013.

³⁰ Usp. Nevena KVAKIĆ – Danijel BATURINA, *Izazovi prevencije nasilja nad osobama starije životne dobi*, Zagreb, 2018.

³¹ Usp. Ines VUIĆ – Silvia RUSAC, Financijsko zlostavljanje starijih osoba, u: *Revija za socijalnu politiku*, 24 (2017) 3, 321-341.

³² Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izvešće pučke pravobraniteljice za 2018. godinu*.

³³ Usp. Ivana DOBROTIĆ, Razvoj i poteškoće sustava skrbi za starije osobe u Hrvatskoj, u: *Društvena istraživanja*, 25 (2016.) 1, 21-42.

³⁴ Usp. Nino ŽGANEC – Silvia RUSAC – Maja LAKLIJA, Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije, u: *Revija za socijalnu politiku*, 15 (2007) 2, 171-188.

³⁵ Usp. Suzana JEDVAJ – Ana ŠTAMBUK – Silvia RUSAC, Demografsko starenje stanovništva i skrb za starije osobe u Hrvatskoj, u: *Socijalna teme. Časopis za pitanja socijalnog*

Nakon što je proveden proces decentralizacije u Hrvatskoj gotovo da nije bilo otvaranja novih javnih domova.³⁶

Samo oko 2% hrvatskog stanovništva starijeg od 65 godina smješteno je u domove³⁷ za starije i nemoćne osobe,³⁸ što je ispod prosjeka Europske unije. Sporo razvijanje i nedostatak usluga za starije osobe, kao i tradicija snažne usmjerenosti na obitelj u zemljama srednje i južne Europe, objašnjavaju ovakvu statistiku.³⁹ Velik broj, 793 736, ili 97%, starijih osoba živi u vlastitim obiteljima, a samo 24 564, ili 3%, smješteno je izvan vlastite obitelji. Uz udomiteljske obitelji i obiteljske domove, izvaninstitucijsku skrb, dugotrajni smještaj starijih, odnosno institucijsku skrb, pružaju domovi za starije osobe i drugi pravni subjekti.⁴⁰

Prema Izvješću Europske komisije⁴¹ skrb za starije osobe u okviru obitelji u Hrvatskoj je iznad prosjeka Europske unije.⁴² Neformalna skrb koju

---

rada i srodnih znanosti, 1 (2014.) 1, 135-154.

³⁶ Usp. Zdenko BABIĆ, Decentralizacija socijalne skrbi i socijalne nejednakosti: slučaj Hrvatske, u: *Revija za socijalnu politiku*, 25 (2018.) 1, 25-48.

³⁷ U Hrvatskoj su domovi socijalne skrbi za starije i nemoćne osobe javne ustanove koje se osnivaju za obavljanje socijalnih usluga propisanih Zakonom o socijalnoj skrbi (NN, 157/2013., 152/2014.). Postoje tri vrste domova socijalne skrbi za starije i nemoćne: 1) domovi čiji je osnivač Republika Hrvatska, 2) decentralizirani domovi – domovi za koje je osnivačka prava RH prenijela na jedinice područne (regionalne) samouprave, odnosno Grad Zagreb i 3) domovi drugih osnivača – vjerske zajednice, trgovačka društva, udruge i druge domaće i strane pravne ili fizičke osobe. Usp. Marijana BAĐUN, *Financiranje domova za starije i nemoćne u Hrvatskoj*.

³⁸ Usp. *Isto*.

³⁹ Usp. Ivana DOBROTIĆ, *Razvoj i poteškoće sustava skrbi za starije osobe u Hrvatskoj*, u: *Društvena istraživanja*, 21-42.

⁴⁰ Prema podacima MDOMSP-a u 2017. godini u RH su bila 142 doma za starije osobe: dva državna, 45 decentraliziranih te 95 privatnih, s 17 392 smještajna kapaciteta, od čega je u decentraliziranim i državnim domovima 10 967. Na smještaju je ukupno bilo 16 553 korisnika, od čega u decentraliziranim i državnim domovima 10 905, dok je zainteresirano za smještaj bilo 3814 osoba. Isto tako, privatni domovi imali su 6425 smještajnih kapaciteta, a zainteresiranih je bilo još 237. Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2018. Izvještaj Vlade govori da je ukupno za smještaj u domu predano čak 72 054 zahtjeva*. Usp. VLADA RH, *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine*. Prema podacima MDOMSP, 31. prosinca 2017. na području RH djelovao je 361 obiteljski dom za starije osobe, s ukupnim kapacitetom za 5843 korisnika, a smještenih je bilo 5146. Kao izvaninstitucijska skrb za starije osobe provode se i 62 projekta usmjerena na organizirane dnevne aktivnosti, u koje je uključeno 11 694 starijih osoba, u svim županijama osim u Primorsko-goranskoj i Gradu Zagrebu, a financira ih MDOMSP. Usp. VLADA RH, *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine*.

⁴¹ European Commission (2015) *Country Report Croatia 2015*. u: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/cr2015_croatia_en_0.pdf (19. I. 2019).

⁴² Oni nemaju mogućnost korištenja bolovanja ili neplaćenog dopusta, kao ni prilagodbe radnog vremena i ostvarivanja prava na status njegovatelja. Što se tiče podataka, oko 17% osoba u dobi od 35 do 49 godina mora se brinuti o starijoj rodbini barem nekoliko

pružaju bračni drugovi ili djeca svojim roditeljima nije prepoznata ni podupirana.⁴³

Što se tiče karakteristika skrbi, uočavaju se brojni nedostaci trenutnog stanja. Županije u kojima nema kapaciteta u javnim decentraliziranim domovima su upravo one koje imaju najniže institucionalne kapacitete skrbi o starijima.⁴⁴ Također se ukazuje⁴⁵ da urbane zajednice, za razliku od onih ruralnih, stavljaju starije osobe u manje pogodan položaj kad je u pitanju primanje pomoći od šire zajednice, što je važno za kontekst ovog istraživanja. Pomoć u kući⁴⁶ pokazuje se nedostatnom te također postoje značajne regionalne razlike u obuhvatu.⁴⁷

Kvaliteta skrbi također je važna. Istraživanja, primjerice, osoba smještjenih u domovima utvrdila su da osobe koje su zadovoljnije uslugama doma svoju kvalitetu života procjenjuju boljom.⁴⁸ Drugo istraživanje⁴⁹ je pokazalo

---

puta na tjedan. Usp. Marijana BAĐUN, *Financiranje domova za starije i nemoćne u Hrvatskoj*.

⁴³ Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izvešće pučke pravobraniteljice za 2018. godinu*. Osim toga Strmota, oslanjajući se na druge autore, navodi da iako postoji percepcija javnosti da institucionalna skrb preuzima brigu o starijim osobama, gotovo svagdje glavnu ulogu ima skrb koju pružaju članovi uže i šire obitelji, prijatelji i susjedi. Usp. Marin STRMOTA, *Stanovništvo 50+ u ulozi pružatelja i primatelja neformalne skrbi u Hrvatskoj*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 24 (2017) 1, 1-17.

⁴⁴ Usp. Zdenko BABIĆ, *Decentralizacija socijalne skrbi i socijalne nejednakosti: slučaj Hrvatske*.

⁴⁵ Usp. Marin STRMOTA, *Stanovništvo 50+ u ulozi pružatelja i primatelja neformalne skrbi u Hrvatskoj*.

⁴⁶ Pomoć u kući je socijalna usluga, propisana kao pravo u sustavu socijalne skrbi, a pruža se kao izvaninstitucijska skrb organiziranjem prehrane, obavljanjem kućanskih poslova, održavanjem osobne higijene i zadovoljavanjem drugih svakodnevnih potreba u kući korisnika. Priznaje se starijoj osobi kojoj je prema procjeni Centra za socijalnu skrb potrebna pomoć druge osobe pod uvjetom da pomoć i njegu ne mogu osigurati roditelj, bračni drug i djeca, da nije sklopljen ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju, da prihod za samca ili prihod po članu obitelji ne prelazi iznos od 300% osnovice. Usp. VLADA RH, *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine*.

⁴⁷ MDOMSP je sklopilo ugovor o pružanju pomoći u kući sa 175 pružatelja, no najlošija je pokrivenost u Međimurskoj županiji (dva pružatelja i 17 korisnika). Ona se pruža temeljem rješenja CZSS-a u sklopu Mreže socijalnih usluga, po pravilima humanitarnih ili karitativnih organizacija ili temeljem ugovora s pružateljem. Mrežom je utvrđena potreba za 11 513 korisnika, no samo za 4218 ta je usluga priznata rješenjem CZSS-a, što je samo 0,5% ukupnog broja starijih. Zadnjih godina ta se pomoć pruža preko program Zaželi, koji ne može popuniti utvrđene potrebe u Mreži. Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izvešće pučke pravobraniteljice za 2018. godinu*.

⁴⁸ Usp. Marija LOVREKOVIC – Zdravka LEUTAR, *Kvaliteta života osoba u domovima za starije i nemoćne osobe u Zagrebu*, 55-79.

⁴⁹ Usp. Silvia RUSAC – Dorjan VAHRAT – Ines VRBAN, *Narativi o dostojanstvu u starijoj životnoj dobi*.

da se dnevni centri (boravci) i pomoć oko svakodnevnih životnih aktivnosti smatraju pozitivnim koracima u promicanju dostojanstva jer omogućuju samostalnost. Takvu vrstu pomoći često organizira neke udruge civilnog društva,⁵⁰ koje i kroz dnevne boravke kao i organizaciju pomoći u kući, i druge preventivne, zagovaračke programe i razvoj socijalnih usluga, pridonose kvaliteti života starijih osoba. U zadnje vrijeme se aktualni i programi socijalnog uključivanja starijih osoba dobrim dijelom financiraju sredstvima Europskog socijalnog fonda.⁵¹ Značajna je i Matica umirovljenika Hrvatske, koja je najveća umirovljenička organizacije u Republici Hrvatskoj s 279 000 članova. Ukupno u njoj djeluje 370 udruga i preko 811 podružnica i klubova umirovljenika u svim općinama, gradovima i županijama.⁵²

Naglašeno odsustvo jasne državne politike te koordinacije vodi »zamućenju« mreži usluga, u kojoj je teško procijeniti stvarne kapacitete, posebice obuhvaćenost izvaninstitucionalnim uslugama. Kao neki od ključnih izazova sustava skrbi za starije navode se obuhvat uslugama koji ostaje nizak, problem dugih lista čekanja na institucionalne usluge, politike cijena te netransparenčnosti sustava.⁵³ Tu su i posljedice nepotpune decentralizacije. Vlada RH svjesna je problema te u strategiji također navodi probleme neujednačenih uvjeta pristupa mreži socijalnih usluga za korisnike i pružatelje, odnosno neujednačenog modela financiranja domova za starije osobe.⁵⁴

S druge strane, sustav dugotrajne skrbi je pred brojnim izazovima poput fragmentiranosti, koja vodi do neučinkovitosti.⁵⁵ Isti rad zaključuje da Vlada ne prepoznaje probleme dugotrajne skrbi, već je prepušta obiteljima, s trendom povećavanja individualne odgovornosti.

Kao što smo ukratko prikazali, položaj starijih osoba je višestruko ranjiv. Usluge i pomoći koje im se pružaju su nedostatne te je stoga cilj ovog istraživanja otići i korak dalje te staviti u fokus perspektivu stručnjaka o specifičnom položaju starijih osoba u društvu i zajednici te njihovoj ranjivosti na nasilje.

⁵⁰ Ali i lokalne zajednice i domova socijalne skrbi, ako i drugih pružatelja usluga.

⁵¹ Samo jedan od primjera je natječaj Umjetnost i kultura 54+. Usp. Natječaj Umjetnost i kultura 54+, u: <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/umjetnost-i-kultura-54/> (27. II. 2020.)

⁵² Usp. Matica umirovljenika Hrvatska, u: <https://www.muh.hr/o-nama> (18. II. 2020.)

⁵³ Usp. Ivana DOBROTIĆ, Razvoj i poteškoće sustava skrbi za starije osobe u Hrvatskoj; Zdenko BABIĆ, Decentralizacija socijalne skrbi i socijalne nejednakosti: slučaj Hrvatske.

⁵⁴ Usp. VLADA RH, *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine.*

⁵⁵ Usp. Marijana BAĐUN, Dugotrajna skrbi u Hrvatskoj iz perspektive Europske komisije.

2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je opisati mišljenja stručnjaka o specifičnom položaju starijih osoba u društvu i zajednici, izloženost starijih nasilju te mogućnosti prevencije nasilja. Njihovo mišljenje ima specifičan značaj za razumijevanje društvenog djelovanja na prevenciji i razvoju zaštitnih mehanizama sprečavanja nasilja nad starijim osobama. Stručnjaci koji neposredno rade i u kontaktu su sa starijim osobama (i njihovim obiteljima i okolinom) spona su između sustava skrbi, socijalnih i drugih politika u ovom području i neposrednog djelovanja te kao takvi imaju relevantno iskustvo o toj temi.

Polazeći od cilja ovog dijela istraživanja istraživačka pitanja su bila sljedeća:

1. Što stručnjaci znaju o počiniteljima, mogućim oblicima i učestalosti nasilja koje se događa starijim osobama te uzrocima tog nasilja?
2. Kako stručnjaci opisuju karakteristike starijih osoba i čimbenike rizika nasilja nad njima?
3. Kako stručnjaci opisuju resurse i mogućnosti prevencije i zaštite starijih osoba od nasilja?

3. Metoda rada

3.1. Sudionici

Istraživački nacrt se temeljio na kvalitativnoj metodi prikupljanja i analize podataka. U istraživanju je sudjelovalo 76 stručnjaka u pet fokusnih grupa, što se održavalo u gradovima pet sjevernih hrvatskih županija – Bjelovaru, Koprivnici, Krapini, Varaždinu i Zaboku. U njemu su sudjelovali predstavnici različitih sektora, i to ustanova koje skrbe o starijim osobama, obiteljskih centara, centara za socijalnu skrb, udruga umirovljenika i drugih udruga koje pružaju programe za starije osobe, Zavoda za javno zdravstvo, domova zdravlja, policijskih uprava, gradova i županija. Sudionici fokusnih grupa birani su prema geografskom kriteriju i kriteriju stručnosti. Geografski kriterij bio je rad u županijama koje su bile istraživane, dok je kriterij stručnosti uključivao iskustvo u stručnom radu sa starijim osobama, zaposlenost u navedenim ključnim institucijama koje rade sa starijim osobama i prikladne kvalifikacije. Selekcija je provedena kroz uvide istraživača, konzultacije sa stručnim dionicima u praksi te pregledom relevantne literature i službene dokumentacije u području.

3.2. Prikupljanje podataka

Fokusne grupe vođene su prema pripremljenom predlošku za strukturirani razgovor, koji je obuhvaćao nekoliko tematskih cjelina: 1) Učestalost i oblici nasilja nad osobama starije dobi te počinitelji i prijavljivanje nasilja; 2) Karakteristike ili obilježja starijih osoba žrtava nasilja i čimbenici rizika; 3) Obilježja skrbi za starije osobe koje ih mogu činiti ranjivim na nasilje; 4) Prevencija i mehanizmi za sprečavanje nasilja nad starijim osobama

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 23. veljače do 18. lipnja 2018. godine. U pozivu na sudjelovanje i na početku svake fokusne grupe sudionici su bili upoznati s ciljevima projekta unutar kojeg se provodi istraživanje i svrhom fokusnih grupa. Voditelji su ih informirali o etičkim aspektima provedbe istraživanja, uključujući jamstvo povjerljivosti i anonimnosti u prikazu rezultata. Sudionici su usmeno dali informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju, čime je osigurana dobrovoljnost sudjelovanja.⁵⁶ Trajanje rada fokusnih grupa bilo je između 75 i 120 minuta. Transkripti fokusnih grupa bili su osnova za kvalitativnu obradu podataka.

3.3. Obrada podataka

Dobiveni podatci obrađeni su postupkom analize okvira (eng. *framework analysis*). Analiza okvira razvila se u kontekstu istraživanja javnih (socijalnih, zdravstvenih i sl.), primijenjenih politika s ciljem dobivanja specifičnih informacija koje će omogućiti određene uvide i preporuke u kraćem razdoblju.⁵⁷ Primarni cilj je deskripcija i interpretacija onog što se u vezi određenih socijalnih pitanja događa u specifičnom okruženju. Ono što karakterizira analizu okvira su unaprijed definirana istraživačka pitanja na koja treba dati odgovor (*a priori* pitanja) u kratkom vremenskom roku te stoga postoji uzorak koji je namjerno odabran pod vidom istraživačkih pitanja.⁵⁸ To omogućava preporuke i uvide koji mogu poslužiti donositeljima odluka i akterima socijalne politike i prikladan je pristup s obzirom na ciljeve projekta. Izjave sudionika analizira-

⁵⁶ Fokusne grupe su, uz pristanak sudionika, snimane te potom transkribirane. Uz voditelja (i suvoditelja fokusnih grupa), u fokusnim grupama su sudjelovali i istraživači iz organizacije koji su poticali raspravu, ali se i manjim dijelom uključivali u nju iz perspektive stručnjaka koji rade u tom području.

⁵⁷ Usp. Jane RITCHIE – Liz SPENCER, *Qualitative data analysis for applied policy research*, u: Alan BRYMAN – Robert BURGESS, *Analyzing Qualitative Data*, London, 1994.

⁵⁸ Usp. Aashish SRIVASTAVA – Bruce S. THOMSON, *Framework analysis: A qualitative methodology for applied policy research*, u: *Journal of Administration & Governance*, 4 (2009.) 2, 72-79.

ne su tako da su jedinice analize kodirane na temelju sličnosti sadržaja i tako su definirani pojmovi, koji su zatim apstrahirani u kategorije.

Rezultati su prikazani u okviru četiri glavna tematska područja predviđena istraživačkim okvirom. Dobiveni nalazi ilustrirani su izjavama sudionika, koje su zbog osiguranja anonimnosti označene šiframa.⁵⁹ Rezultate, odnosno pojmove i kategorije, prikazali smo u tablicama kako bi bili pregledniji. Ilustrativne izjave u opisu rezultata navodimo u fusnotama.⁶⁰

4. Rezultati istraživanja

Temeljem analize podataka na prvo istraživačko pitanje o znanju stručnjaka o učestalosti, tipovima i izvorima nasilja nad starijim osobama identificirane su četiri kategorije: oblici nasilja na starijim osobama, učestalost nasilja nad starijim osobama, razlozi neprijavlivanja nasilja te počinitelji. U Tablici 1 prikazani su rezultati koji se odnose na tu prvu temu.

Tablica 1. Znanje stručnjaka o učestalosti, tipovima i izvorima nasilja nad starijim osobama

Kategorija	Pojmovi
oblici nasilja nad starijim osobama	psihičko nasilje fizičko nasilje ekonomsko nasilje
učestalost nasilja nad starijim osobama	nedostatak informacija malen broj prijava »tamna brojka« vidljivost nasilja
razlozi neprijavlivanja nasilja	strah od posljedica osjećaj srama nedostatak podrške
počinitelji	obitelj i bližnji kao počinitelji nasilje institucija neznanci kao počinitelji starije osobe kao počinitelji

⁵⁹ One su generalne prirode i odnose se samo na lokaciju fokusne grupe (primjerice FG-BJ= fokusna grupa Bjelovar, FG-VA= fokusna grupa Varaždin).

⁶⁰ U manjem obimu kao iskazi koji ilustriraju pojedine pojmove. Širi rezultati ukupnog istraživanja su prikazani u publikaciji: Nevena KVAKIĆ – Danijel BATURINA, *Izazovi prevencije nasilja nad osobama starije životne dobi*. Istraživanje je provedeno unutar projekta «Akcijski orijentirano istraživanje o nasilju nad starijim osobama na području Sjeverne Hrvatske» uz financijsku podršku Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.

Analiza je pokazala da imamo određen dualizam između vidljivog i nevidljivog nasilja. Prema tipovima nasilja, podjela je na ona nasilja koja su vidljivija, lakše se uočavaju te se češće prijavljuju, poput, primjerice, težeg fizičkog nasilja, krađa itd. S druge strane »nevidljiva« nasilja se i manje prijavljuju, poput npr. psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, neadekvatne skrbi ili prevara itd.⁶¹

No, o nasilju nad starijima nedostaje informacija, stoga se izvan osnovnih pokazatelja službenih statistika teško može procijeniti njegov pravi broj. Često se u rezultatima istraživanja ističe da je nasilje nad starijim osobama »tamna brojka«.⁶²

Općenito stručnjaci procjenjuju da velik dio nasilja prođe neprijavljen. U tome ističu da postoje brojne prepreke koje obeshrabruju starije osobe da prijave nasilje. Neprijavljivanje nasilja događa se uslijed straha od počinitelja, srama što su bili žrtve i dopustili da im se dogodi nasilje.⁶³ S druge strane osjećaj srama proteže se i na zadržku od iznošenja svojih problema u lokalnu zajednicu. Osim toga ne mogu se osloniti na adekvatnu podršku nakon prijavljivanja te imaju nepovjerenje prema institucijama, što ih sputava da prijavom reagiraju na nasilje.⁶⁴

Rezultati sugeriraju da su izvori nasilja često bliske osobe iz kruga obitelji ili poznanika. Prepoznaje se da nasilje često nastaje u uskom krugu osoba, koje su dio života starijih osoba. U rezultatima je istaknuto i da su ponekad starije osobe i žrtve nasilja neznanaca ili čak i stručnjaka, posebice što se tiče ekonomskog nasilja. No, i same starije osobe mogu biti izvor nasilja, prema sebi i prema drugima.⁶⁵

⁶¹ FG-KO, »Najčešći oblik nasilja je psihološko nasilje, vrijeđanje, omalovažavanje, pa ono da se žele starijih osoba riješiti ili u drugom aspektu, dok je materijalno nasilje takvo da ih pokušavaju na neki način iskoristiti najbliži srodnici ili neki prodajni agenti ili kod nas romska populacija, prijevare najčešće kod teleoperatera.«

⁶² FG-BJ, »Brojke treba uzeti s rezervom s obzirom na »tamnu brojku« koja se pojavljuje u cijeloj toj priči, i da su ti slučajevi izrazitog fizičkog nasilja u obitelji gdje se osobe već boje za vlastiti život.«

⁶³ Posebice istaknuto u slučaju prevara.

⁶⁴ FG-BJ, »prijevare isto rijetko prijavljuju, osim ako nisu velike – zbog straha od osude zbog lakovjernosti.«

FG-ZA »stariji ljudi teško govore o problemu nasilja i vrlo teško stječu povjerenje, a ako i progovore, mole da se to dalje ne prenosi, čuvaju to »kao ispovjednu tajnu«, boje se, mole da se ne govori i kada se otvore.«

⁶⁵ FG-KO, »udruzi uvijek govori da je najbliža osoba ta koja najčešće zlostavlja, nije to uvijek, ali najčešće je bio taj koji je najbliži srodnik, skrbnik, na bilo koji način blizak.«

Drugo istraživačko pitanje bilo je: Kako stručnjaci opisuju karakteristike starijih osoba i čimbenike rizika nasilja nad njima? Kod te teme utvrdili smo dvije kategorije: psihičke i fizičke promjene te položaj starijih osoba.

Tablica 2. Karakteristike starijih osoba i čimbenici rizika nasilja nad njima

Kategorija	Pojmovi
psihičke i fizičke promjene	smanjenje kognitivnih mogućnosti zdravstveno stanje i ograničenja koja proizlaze iz starenja nerazumijevanje okoline za promjene u starijoj dobi
položaj starijih osoba	smanjena mogućnost participacije u životu društva izoliranost slabljenje socijalnih kontakata odnos društva prema starenju

Analiza je ukazala da starenjem dolazi do promjena funkcionalnih sposobnosti, ali i društvenog položaja starijih osoba. Promjene nastupaju na fizičkom planu, a tiču se zdravstvenog statusa, funkcioniranja i slabljenja organizma i kognitivnih funkcija. Rezultati istraživanja ističu ranjivost koja proizlazi iz tih aspekata kao i nerazumijevanje okoline za promjene koje se događaju u starosti.⁶⁶

Uz navedene promjene ide i opadanje intenziteta društvenog života, koje se manifestira manjkom participacije u društvenim aktivnostima i može rezultirati izolacijom starijih osoba. Socijalni kontakti slabe. No, često su važan faktor ranjivosti i narušeni obiteljski odnosi i tradicionalni obiteljski obrasci u kojima se očekuje nasljeđivanje imovine nauštrb stavljanju imovine u funkciju vlastite dobrobiti u starosti. Gubljenje korisne uloge u kućanstvu dodatno smanjuje njihovu autonomiju u donošenju odluka koje se tiču vlastite dobrobiti. S druge strane u ovim županijama odnos društva prema starenju dodatno gura starije osobe u pasivnost i umanjuje značaj njihove uloge u lokalnim zajednicama.⁶⁷

⁶⁶ FG-ČK, »često ugovorna stranka prestane poštivati svoje obaveze, starija osoba nije upoznata s postupcima koje treba poduzeti u tom slučaju, često su to pojedinci koji su fizički nemoćni i potrebiti«.

FG-VA, »Ono što mi u radu s ljudima doživimo, što je bilo i moje iskustvo, da sam prepoznala u razgovoru možda sa članovima obitelji nerazumijevanje za neke promjene u ponašanju starijih osoba koje su sastavni dio starenja i tu vjerojatno zbog nerazumijevanja dolazi do brojnih sukoba.«

⁶⁷ FG-VA, »starijim osobama često je sužen krug ljudi na ukućane, više im nitko ne dolazi, a više nisu poželjni, da se jedva njih tolerira, a kamoli da imaju vezu iz tog vanjskog svijeta«.

Osim navedenoga, u okviru ovog istraživačkog pitanja odredila su se i obilježja skrbi za starije osobe koje ih mogu činiti ranjivim na nasilje sa sljedećim kategorijama: nedostaci obiteljske skrbi, obilježja institucionalne i izvaninstitucionalne skrbi te nove i dodatne potrebe za skrbi.

Tablica 3. Obilježja skrbi za starije osobe koje ih mogu činiti ranjivim na nasilje

Kategorija	Pojmovi
nedostaci obiteljske skrbi	narušeni obiteljski odnosi ekonomska ranjivost obitelji nepoštivanje načela supsidijarnosti
obilježja institucionalne i izvaninstitucionalne skrbi	diskriminacija korisnika prema pružatelju usluga kvaliteta skrbi manjak kontrole nad uslugama nedorečena suradnja s obitelji i drugim institucijama
nove i dodatne potrebe za skrbi	proširenje dostupnih usluga suradnja s trećim sektorom geografske specifičnosti

Što se tiče neformalne skrbi za starije i nemoćne, najčešće je pružaju su-pružnici ili djeca starijih osoba. Načelo koje obvezuje građane za skrb o sebi ili članove njihovih obitelji za skrb o njima (ukoliko se oni ne mogu sami brinuti za sebe) je manjkavo u zbilji sjevernih Hrvatskih županija. Nepoštivanje supsidijarnosti ističe se u rezultatima istraživanja. O tome nema još dovoljno javne svijesti, čemu pridonosi teška ekonomska situacija i narušeni obiteljski odnosi.⁶⁸

S obzirom na tip prisutnih stručnjaka na fokusnim grupama, mnogo je riječi bilo o karakteristikama sustava skrbi. Iz rezultata je vidljivo da se sma-

FG-VA, »od početka ta negativna diskriminacija i starijih osoba i siromašnih osoba, znamo da su starije osobe bar u tim ruralnim krajevima i siromašne; mislim da zapravo u našem kraju, osim možda u gradovima, ne postoji nitko tko bi bio zagovaratelj potreba tih starijih i siromašnih«.

FG-ZA, »starije osobe su u negativnom i nepovoljnom položaju u društvu u cjelini, društvo starije osobe tretira često kao teret, izgubio se to da se starije osobe cijene kao mudre i kao nositelje znanja i mudrosti«.

⁶⁸ FG-KO, »Naprosto su mlađe generacije vrlo komotne po tom pitanju. To znači da kad njima postanu roditelji na teret, tu je Centar, a vi se snađite, a ako mi nešto ne poduzmemo, bit ćemo kroz medije prozivani mi, a ne ta obitelj.«

FG-VA, »Oni su svi svjesni da su njihova djeca po zakonu dužna brinuti se o njima, no jako je velik problem taj da se većina djece danas ne može brinuti o sebi i svojim potrebama, teško se tako mogu brinuti o svojim roditeljima. Većinom žive zajedno s njima, žive zajedno u kući, ali često to nije zato jer to baš tako žele«.

njuju kapaciteti skrbi, posebice u slučajevima onih županija u kojima sudionici istraživanja uočavaju težak ekonomski položaj koji te kapacitete dodatno ograničava. Navodi se nedostatnost dostupnih usluga dok, s druge strane, potrebe starijih osoba postaju sve različite. Rezultati istraživanja ističu različite tipove netransparentnosti karakteristika samih usluga u domovima za starije, ali i nepouzdanosti podataka o tražiteljima smještaja. U drugim oblicima smještaja uočavaju se brojne nepravilnosti koje starije osobe stavljaju u nepovoljan položaj ili mogu biti izvor nasilja. Uz standardne domove za starije osobe javlja se i privatni pružatelji skrbi kroz privatne domove ili udomiteljske obitelji. Rezultati navode različita ograničenja i manjkavosti njihova djelovanja u vidu kvalitete usluga te kontrole i transparentnosti njihova pružanja.⁶⁹

Rezultati istraživanja ističu nove i dodatne potrebe za skrbi. Podmirivanje potreba starijih ljudi dio je programa sve većeg broja privatnih inicijativa i organizacija civilnog društva koje se aktivno uključuju u područje. No one su još uvijek nedovoljne. U tome je važno mobilizirati lokalnu zajednicu i ojačati volonterski rad. Dnevni boravci za one vitalnije kao i pomoć u kući za nešto ranjivije starije osobe pružaju dodatne mogućnosti zaštite i podizanja kvalitete života. No treba uvažiti i geografske specifičnosti područja koje često u ruralnim sredinama otežavaju organizaciju skrbi.⁷⁰

⁶⁹ FG-ZA, »nema pravog odgovora na problem skrbi oko starijih osoba koje se ne mogu brinuti za sebe, kapaciteti postojeće skrbi nisu dovoljni«. FG-KO, »ukoliko je riječ o korisnicima koji su inkontinentni, polupokretni ili nepokretni i smješteni su, recimo, u krevete, zna se da su nagurani u, ne znam, po troje u sobi, a soba je za jednog korisnika, da se sobe ne provjetravaju, da ih se redovito ne presvlači i tako dalje. Zato što su cijene takve kakve jesu...«; FG-VA »Što se tiče udomiteljskih obitelji, mi često obilazimo, ali što se tiče obiteljskih domova, to je problem, ima privatnih domova bez rješenja Centra, ne znam tko njih kontrolira... Nitko ih ne kontrolira!« FG-KO, »ima prestrašnih situacija s obzirom na to da su znali doslovno preko zime uzeti starije osobe na skrb i smještaj, ali ilegalno bez ikakvog rješenja, bez licencije, da se brinu o korisnicim, a kasnije su ih doslovno znali, ovako kak' vi velite, kolege dopeljat' pred Centar i reći, eto... ja se bavim nečim drugim jer mogu više zaraditi u turizmu.«

⁷⁰ FG-KO, »Moramo prepoznati da što više razvijamo izvaninstitucijske usluge, to ćemo više sprečavati ulazak korisnika u ustanove jer istraživanje koje je rađeno pred jedno par godina, koje sam ja iščitavala, ustvari ... većina naših starijih osoba nema želju doći u dom za starije, ali se nađu u situaciji kad nemaju uslugu na terenu, npr. njegovateljice koje bi im mogle dolaziti svaki dan, svaki drugi dan, ne znam, kućni majstor, da ih se preveze u bolnicu itd. Kad bi se to jako dobro razvilo, bio bi manji pritisak na ustanove socijalne skrbi.« FG-VA, »ideja koja iza toga stoji je potpora starijim osobama i potpora njihovim obiteljima. Dakle, te su usluge usmjerene u zajednici da starije osobe mogu doći tijekom dana na organizirane aktivnosti, da njihova obitelj može doći k nama na savjetovanje o procesima starenja, koje stvari se događaju starijima, na koji način se nositi s konfliktima itd.«; FG-BJ, »problem su i smještajni kapaciteti za osobe starije životne dobi na području Županije, prijedlog stručnjaka ide u pravcu da Ministarstvo počne sklapati ugovore s privatnim osobama«; FG-BJ, »gerontodomačice su vrlo važan servis, problem s Pravilnikom

Analizom trećeg istraživačkog pitanja: Kako stručnjaci opisuju resurse i mogućnosti prevencije i zaštite starijih osoba od nasilja, identificirano je nekoliko kategorija: informiranje i edukacija, programi i suradnja s civilnim društvom, potreba za novim programima i društveni stavovi.

Tablica 4. Prevencija i mehanizmi za sprečavanje nasilja nad starijim osobama

Kategorija	Pojmovi
informiranje i edukacija	dostupnost informacija o pravima edukacija o promjenama u starosti edukacija o mehanizmima zaštite
programi i suradnja s civilnim društvom	preventivni programi civilnog društva međuinstitucionalna suradnja
potreba za novim programima	inovativni pristupi skrbi prepreke sudjelovanju u programima medijski rad na osvještavanju
društveni stavovi	promjena vrijednosti u društvu osviještenost društva podrška radu sa starijima

Utvrđilo se da je upitna informiranost starih osoba o ostvarivanju socijalnih prava, a posebno onih iz sustava socijalne skrbi. Starije osobe su često izolirane i teško dolaze do informacija. U rezultatima se ističu različiti tipovi i vrste aktivnosti u kojima se starije osobe pokušavaju informirati o potencijalnim opasnostima. Naglašeni su i različiti vidovi edukacija starijih osoba i njima bliskih osoba ili stručnjaka kako bi ih se zaštitilo od nasilja.⁷¹

U dijelu rezultata naglašava se uključenost civilnog društva u prevenciju i zaštitu starijih osoba od nasilja, bilo zasebnim programima bilo suradnjom s drugim institucijama. Sudionici istraživanja prepoznaju snagu međusektor-

---

o pružanju usluga – previše je krut i ne prilagođava se potrebama starijih osoba, gerontodomaćice ne mogu zadovoljiti potrebe starijih osoba prema Pravilniku – ne smiju čistiti snijeg, pomoći oko pripreme hrane, nošenja ogrijeva i slično»; FG-VA, »Pomoć u kući prvo i osnovno je jako važna, s druge strane neke aktivnosti za starije osobe, odnosno usluge za starije osobe, Ministarstvo je prepoznalo, znači oni to financiraju, to sve stoji, ali to su jako mala sredstva, da to kad ekonomski gledate nije održivo i to vam rade neki teški entuzijasti, mi imamo jako puno volontera koji to odrađuju«.

⁷¹ FG-BJ, »potrebno je poraditi na prevenciji ulaska nepoznatih osoba u domove starijih osoba kroz informiranje jer su poznati slučajevi lažnog predstavljanja – inspektori, bankari i slično»; FG-ZA, »potrebno je provesti aktivnosti povećavanja sigurnosti i razvijanja partnerskih odnosa s osobama starije životne dobi, edukacije o pojedinim oblicima kriminaliteta usmjerenih prema starijim osobama i povećanja osjećaja sigurnosti kod te populacije»; FG-ZA, »podržavam informiranje putem tiskanja letaka i sl., ali i smatram da bi bilo potrebno organizirati održavanje savjetovanja i tribina s direktnim uključivanjem ljudi, edukacije unutar različitih socijalnih ustanova«.

ske suradnje i uključivanja svih relevantnih dionika u problematiku nasilja nad starijim osobama.⁷²

Stručnjaci prepoznaju da su prokušani oblici sudjelovanja dijelom dosegli svoje limite. Uslijed različitih prepreka koje starije osobe imaju za sudjelovanje niska je participacija u tom dijelu programa. Implicitno je jasno da postoje potrebe za socijalnim inovacijama u razvoju novih programa. Adekvatnija medijska usmjerenost i načini izvještavanja o starijima još su jedan aspekt koji bi trebalo dodatno ojačati.⁷³

Zadnja kategorija tiče se društvenih stavova. U rezultatima ispitanici ističu da je potrebno promijeniti vrijednosti u društvu koje se tiču prepoznavanja distinktivnih karakteristika starosti, ali i poticanja vlastite odgovornosti u društvu. To se odnosi i na brigu za sebe. Osviještenost društva za problematiku starijih osoba pritom je mala, kao i podrška radu sa starijim osobama.⁷⁴

5. Prostori poboljšanja položaja i zaštite starijih osoba: rasprava istraživačkih rezultata

Osvještavanje stalnog porasta broja starije populacije stavlja na dnevni red pitanja solidarnosti i suživota u modernim društvima.⁷⁵ Stoga će ova diskusija biti proaktivnog tipa i pokušati dati kontekst određenih promjena koje bi pridonijele poboljšanju položaja i smanjenju nasilja nad starijim osobama.

⁷² FG-BJ, »Sigurnost u trećoj životnoj dobi« od 2013. godine – kontinuirane aktivnosti – provodi se uglavnom u suradnji s maticama umirovljenika ili s jedinicama lokalne samouprave i orijentiran je na tri područja: prevencija krađa i prijevara, nasilja u obitelji i stradavanja u cestovnom prometu«; FG-KO, »Bilo bi dobro da svi dionici, uključujući grad i sve ostale, daju svoj doprinos, da nitko nije zatvorio vrata, da smo kao zajednica, može se reći, otvorenih vrata za skrb za osobe treće životne dobi«; FG-VA, »potrebno je ojačati udruge umirovljenika, njihove volonterske i organizacijske kapacitete, i to je nešto na čemu radimo, mislim da je kroz par generacija to jako ostvariva budućnost kaj se tiče Hrvatske«.

⁷³ FG-ZA, »vrlo je teško pridobiti starije osobe na sudjelovanje u aktivnostima, čak i kada se one pokušavaju organizirati u drugim općinama, gradovima, u različitim terminima«; FG-ZA, »među starijima je bio otpor, smatraju da su već informirani i da su rekli da su već slušali takva predavanja«.

⁷⁴ FG-KO, »Pa, radimo mi na tome, ali sam primijetila da nema nekog efekta raditi s roditeljima, nego s djecom. Što više s djecom, izabrali možda najbolji modalitet pa onda nekak' svi zajedno, jer više glava sigurno će donijeti bolje ideje«; FG-ZA »bilo bi potrebno i organizirati edukacije koje informiraju svu ostalu populaciju, članove obitelji starijih osoba s ciljem podizanja svijesti o važnosti brige, da su dužni brinuti za svoje roditelje«.

⁷⁵ Usp. Jana MALI, *The Role of Social Work in the Epoch of Intergenerational Solidarity in Society*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 21 (2013.) 2, 111-131.

Provedeno istraživanje u pet sjevernih županija pokazuje da postoji ogroman jaz između informiranja starijih osoba o nasilju i načinima na koje mogu potražiti pomoć do stvarnog prijavljivanja nasilja. Više stručnjaka napominje neprijavljeno nasilje kao »tamnu brojku«. Bolje informiranje je nužno,⁷⁶ kao i edukacija svih dionika koji djeluju u području skrbi za starije osobe. Pritom je važno spomenuti da je ograničen doseg tradicionalnih kanala informiranja te se očekuju inovacije u načinu približavanja starijim osobama. Poseban slučaj je sklapanje ugovora o dosmrtnom i doživotnom uzdržavanju, koji zahtijeva značajnu razinu kapaciteta i informiranosti.

Postavlja se pitanje kako taj jaz premostiti. Fokusne grupe održane unutar ovog istraživanja uglavnom su, prema priznaju sudionika, bile prvi kontekst okupljanja šireg kruga stručnih dionika koji su uključeni u brigu za starije o pojedinim županijama. Neke od mogućih preporuka idu prema prilagodbi načina informiranja, moguće koristeći se kanalima bliskim socijalnom okruženju starijih osoba, kao što su gerentodomaćice, Crkva, domovi zdravlja, udruge, druge dionici lokalne zajednice. Za neke od njih može se vezati i stručni rad osoba koje bi mogle pružiti i pravne savjete i psihološku i drugu stručnu pomoć.

Gubitak socijalnih uloga djeluje na aktivnost pojedinca te dovode do gubitka motivacije za uključivanje u aktivnosti.⁷⁷ Drugo istraživanje⁷⁸ navodi da se sugovornici nakon umirovljenja prestali baviti aktivnostima koje su ih okupirale.⁷⁹ Starije osobe značajno su ovisnije o podršci i poticajima drugih. Često neprijavljivanje nasilja nastaje zbog nedostatka podrške, prije svega lokalnog tipa. Stoga je nužno graditi senzibilitet unutar lokalnih zajednica za podršku starijim osobama da prijave nasilje. Drugi aspekt je osnažiti samu lokalnu zajednicu, susjedstva i blisku okolinu da budu ohrabreni pomoći im u vezi poslata s prijavom ili čak se sami obratiti nadležnim institucijama.

Treba se mijenjati šira društvena svijest kako bi se uvažio ranjiv položaj starijih osoba.⁸⁰ Mnoge obitelji nisu se spremne suočiti s fizičkim i psihičkim

⁷⁶ Iako se u okviru Strategije socijalne skrbi za starije osobe, u suradnji s medijima, radilo na osiguranju pravodobnih i relevantnih informacija o pravima i uslugama iz sustava.

⁷⁷ Usp. Vedrana SPAJIĆ-VRKAŠ – Ines VRBAN – Silvia RUSAC, *Prava osoba starije životne dobi u Gradu Zagrebu: pilot-istraživanje*, Zagreb, 2013.

⁷⁸ Usp. Renato MATIĆ, Odnos hrvatskog društva prema starijim osobama – Ispit humanosti i vizije budućnosti, u: *Diacovensia*, 26 (2018.) 4, 635-655.

⁷⁹ Također, prema istraživanju, starije osobe su se osjećale isključenima iz mnogih aspekata društva te su smatrale da im se rijetko pružala prilika da sudjeluju u raspravama oko odluka koje su se izravno odnosile na njihov život i blagostanje. Usp. Silvia RUSAC – Dorjan VAHRAT – Ines VRBAN, *Narativi o dostojanstvu u starijoj životnoj dobi*.

⁸⁰ U tom je kontekstu važna i politika suzbijanja diskriminacije prema starijim osobama. Usp. Siniša ZRINŠČAK, Aktivno starenje, rodna ravnopravnost i socijalna uključenost,

posljedicama starenja njihovih ukućana i u tome im treba pomoći stručnim radom, edukacijama i različitim kampanjama osvješćavanja. Istraživanja⁸¹ pokazuju da nasilje često proizlazi iz obitelji te je ona ključna polazišna točka prevencije.⁸² Socijalne mreže, očuvanost obiteljskih odnosa i odgovornosti djece za skrb prema roditeljima prepoznaju se kao faktori koji povećavaju zadovoljstvo životom starijih osoba.⁸³ Socijalne mreže posebno su važne i za očuvanje kognitivnih sposobnosti,⁸⁴ time i samostalnosti starijih osoba.

Tradicionalna obitelj se uvelike transformira⁸⁵ te se smanjuju kapaciteti skrbi unutar obitelji. Sve je više samačkih kućanstava kojima je teško organizirati skrb dok su mlađe osobe odvojene od obveza skrbi i treba ih dodatno obvezati za preuzimanje skrbi prema načelu supsidijarnosti, zastupljenom u Zakonu o socijalnoj skrbi. Rodne nejednakosti nisu posebno tematizirane u ovom istraživanju, ali su važan aspekt neformalne skrbi. Iako se rodne uloge dijelom mijenjaju,⁸⁶ žene i dalje preuzimaju više obveza skrbi, što je značajan teret u usklađivanju obiteljskih i radnih obveza. Snažne norme o intergenera-

---

u: *Revija za socijalnu politiku*, 19 (2012.) 1, 73-81. Da diskriminacija prema starijima zaista postoji, misli većina Europljana: 2009. godine 59% Europljana smatralo je da je diskriminacija na osnovi dobi raširena (takvih je u Hrvatskoj bilo 47%, prema istom autoru). Također, Bavel i suradnici upravo društvenu percepciju starijih kao tereta društvu ističu kao ključan razlog zašto društvo neadekvatno prepoznaje nasilje nad starijim osobama te upravo tu percepciju vide kao osnovu diskriminacije starijih osoba. Usp. Maria van BAVEL – Kristin JANSSENS – Wilma SCHAKENRAAD, *Elder Abuse in Europe*.

⁸¹ Usp. Marina AJDUKOVIĆ – Silvija RUSAC – Jelena OGRESTA, *Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji*, 3-22; Silvia RUSAC, *Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području grada Zagreba*; Marina AJDUKOVIĆ – Jelena OGRESTA – Silvija RUSAC, *Family Violence and Health among Elderly in Croatia*, 261-279; Jasmina TOMAŠIĆ HUMER – Daniela ŠINCEK – Ana BABIĆ ČIKEŠ, *Pojavnost nasilja u starijoj dobi. Istraživanje o pojavnostima nasilja nad osobama starije životne dobi na području 5 županija istočne Hrvatske*.

⁸² Rezultati SHARE projekta pokazuju da je starije osobe primaju nematerijalnu pomoć od članova kućanstva i da sa životnim partnerima i djecom najviše razgovaraju o onome što im je važno. Usp. Šime SMOLIĆ – Ivan ČIPIN, *Istraživanje o zdravlju, starenju i umirovljenju u Europi. Odabrani rezultati studije SHARE*, Zagreb, 2019.

⁸³ Usp. Nino ŽGANEC – Silvia RUSAC – Maja LAKLIJA, *Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 15 (171-188).

⁸⁴ Usp. Ella SCHWARTZ – Howard LITWIN. *Changes in social networks and cognitive declines*, u: Axel BÖRSCH-SUPAN – Johanna BRISTLE – Karen ANDERSEN-RANBERG – Agar BRUGIAVINI – Florence JUSOT – Howard LITWI – Guglielmo WEBER (ur.), *Health and socio-economic status over the life course: First results from SHARE Waves 6 and 7*, Berlin, 2019.

⁸⁵ Usp. Peter TAYLOR-GOOPY – Benjamin LERUTH – Heejung CHUNG (ur.), *After austerity: Welfare state transformation in Europe after the Great Recession*, Oxford, 2017.

⁸⁶ Usp. Livia Sz OLÁH – Irena E KOTOWSKA – Rudolf RICHTER, *The New Roles of Men and Women and Implications for Families and Societies*, u: Gabriele DOBLHAMMER – Jordi GUMÀ (ur.), *A Demographic Perspective on Gender, Family and Health in Europe*, Cham, 2018.

cijskim obvezama također mogu negativno utjecati na uključivanje žena na tržište rada i na skrb u obitelji.⁸⁷

K tomu je financijski položaj starijih osoba nepovoljan. U Hrvatskoj je kao jedno od dijela rješenja trenutno aktualno uvođenje nacionalne naknade za starije osobe.⁸⁸ Svakako je potrebno napraviti dodatne napore prema smanjenju siromaštva starijih osoba i okvir za efektivno korištenje imovine koju imaju za vlastitu skrb. O financijskom zlostavljanju starijih osoba malo se govori u javnosti, a žrtve su vrlo slabo zaštićene zakonom.⁸⁹

Općenito potrebna je adekvatnija povezanost i izgradnja mostova od starijih osoba prema stručnjacima i institucijama koje su nadležne ili rade sa starijim osobama.⁹⁰ Sadašnji sustav skrbi, prema rezultatima istraživanja, ima brojne manjkavosti koje otvaraju prostore za nasilje, posebice u sferi zanemarivanja starijih osoba. Smještaj u državne i decentralizirane domove jedno je od značajnih socijalnih prava koje uživa dio hrvatskih građana smještajem u domove. Nedovoljno se ističe problem društvenih nejednakosti, koje se generiraju kroz sustav i ugrožavanja socijalne pravednosti jer mjesto u domovima građani ne dobivaju temeljem provjere prihoda i imovine.⁹¹ Socijalne usluge za mnoge starije osobe nisu priuštive,⁹² uzimajući u obzir organizaciju usluga i ekonomski položaj starijih osoba.

Također se ističe da decentralizacija institucionalne skrbi nije unaprijedila implementaciju načela jednakosti u segment institucionalne skrbi za starije osobe u Hrvatskoj, nego je djelomično i umanjila.⁹³ U tom pogledu, isto istraži-

⁸⁷ Usp. Manuela NALDINI – Emmanuele PAVOLINI – Christina SOLERA, Female employment and elderly care: the role of care policies and culture in 21 European countries, u: *Work, Employment and Society*, 30 (2016.) 4, 607-630.

⁸⁸ No Bežovan pak prikazuje dodane uvide i analize povezane s praksom socijalne skrbi prema osobama starijima od 65 godina jer je djelotvornost ideje nacionalne naknade za starije osobe potencijalno upitna, imajući u vidu pokrivenost mjerama novčanih socijalnih davanja u sustavu socijalne skrbi. Usp. Gojko BEŽOVAN, *ESPN Flash Report 2019/60, Croatia: Mitigating poverty among the elderly by introducing a »national pension«*, Brussels, 2019.

⁸⁹ Usp. Ines VUIĆ – Silvia RUSAC, Financijsko zlostavljanje starijih osoba.

⁹⁰ Procjene istraživača u sudjelovanju na fokusnim grupama pokazale su da oni koji neposredno rade sa starijim osobama (poput patronažnih sestara ili organizacija civilnog društva) imaju i više ideja kako se povezati sa starijim osobama od predstavnika, primjerice, gradova ili pak županija, koji imaju načelniju sliku stanja u području.

⁹¹ Usp. CERANEO, *Odgovori na izazove starenja stanovništva. Socijalna slika grada Zagreba za 2015 godinu*. Zagreb, 2016.

⁹² Zanimljivo je da je Hrvatska jedina zemlja u zadnjem OCED izvještaju koja testira imovinu, ali ne i prihode u javnim shemama i naknadama za dugotrajnu skrb. Usp. OECD, *Measuring social protection for long-term care in old age. Final report*, Paris, 2019.

⁹³ Usp. Zdenko BABIĆ, Decentralizacija socijalne skrbi i socijalne nejednakosti: slučaj Hrvatske.

vanje upućuje da razina ostvarenja socijalnih prava građana u Hrvatskoj u sve većoj mjeri ovisi o mjestu stanovanja i socioekonomskom statusu. Prava i usluge dostupnije su u općinama koje su bliže središtima županija, što utječe na regionalne razlike u mogućnostima zadovoljavanja socijalnih potreba.⁹⁴ Stoga je važno da socijalne usluge i naknade budu dobro ciljane, odnosno ciljane prema onim korisnicima koji imaju najveće potrebe.⁹⁵

Starenje stanovništva detektirano je kao strateški izazov u svim županijskim razvojnim strategijama te sve županije u kojima se provodilo istraživanje naglašavaju unapređenje skrbi za starije osobe kao razvojni prioritet. Poboljšanje dostupnosti i kvalitete usluga za starije i nemoćne osobe ponajprije se vidi kroz povećanja kapaciteta za institucionalni smještaj starijih i nemoćnih osoba.⁹⁶ Što se tiče smještaja u dom za starije i nemoćne, nezainteresiranost obitelji korisnika za suradnju i pomoć te nedostatak povjerenja obitelji korisnika u osoblje doma također su moguće prepreke.⁹⁷ U području skrbi treba raditi prema ostvarivanju preporuka izvješća pučke pravobraniteljice (još za 2015. godinu!) da se poveća broj socijalnih usluga savjetovanja i pomaganja, pomoći u kući za starije osobe te da se osigura dostupnost tih usluga na cijelom području RH, ali i razvija i unapređuje sustav socijalnih usluga, posebice izvaninstitucionalnih.⁹⁸ Pritom bi trebalo voditi računa da osobe, posebice one kojima je potrebna dugotrajna skrb, zadrže određenu kontrolu i autonomiju nad svojim životima. Neformalna skrb je jeftinija skrb javnih i privatnih pružatelja takvih usluga, no često se odgađa njezino korištenje, a ona ima neprocjenjiv značaj u pružanju pomoći oko svakodnevnih aktivnosti.⁹⁹ No, u Hrvatskoj postoje brojni problemi na koje nailaze pružatelji takve vrste skrbi.¹⁰⁰ Usluge koje

⁹⁴ Usp. Gordana BERC – Slavica BLAŽEKA KOKORIĆ – Ana MILJENOVIĆ, Dostupnost socijalnih prava i usluga za obitelji u općinama u ruralnim područjima Hrvatske, u: *Revija za socijalnu politiku*, 27 (2020.) 2, 113-134. Također Miljenović i suradnice pokazuju da obitelji koje žive u manje razvijenim općinama prate višestruki socijalni rizici. Usp. ANA Miljenović – Slavica BLAŽEKA KOKORIĆ – Gordana BERC, Kvaliteta života obitelji na različitim ruralnim područjima: primjer četiriju općina Sisačko-moslavačke županije, u: *Sociologija i prostor*, 54 (2016.) 1, 19-44.

⁹⁵ Usp. Marijana BAĐUN, Financiranje domova za starije i nemoćne u Hrvatskoj.

⁹⁶ Usp. Nevena KVAKIĆ – Danijel BATURINA, *Izazovi prevencije nasilja nad osobama starije životne dobi*.

⁹⁷ Usp. Ana ŠTAMBUK – Milica SUČIĆ – Suzana VRH, Socijalni rad u domu za starije i nemoćne osobe – izazovi i poteškoće, u: *Revija za socijalnu politiku*, 21 (2014.) 2, 185-200.

⁹⁸ Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2014. godinu*, Zagreb, 2015.

⁹⁹ Usp. Marin STRMOTA, Stanovništvo 50+ u ulozi pružatelja i primatelja neformalne skrbi u Hrvatskoj.

¹⁰⁰ Usp. Gojko BEŽOVAN, Hrvatska socijalna politika u vremenu globalizacije i europeizacije, u: Gojko BEŽOVAN – Vlado PULJIZ – Zoran ŠUČUR, *Socijalna politika Hrvatske*,

se razvijaju trebaju biti osnažujuće i prilagođene potrebama starijih, pomažući im da održavaju socijalne odnose s bližnjima i društvenom zajednicom.

Analizom je utvrđeno kako su lokalne organizacije civilnog društva dominantno organizatori programa prevencije nasilja nad starijim osobama u regiji sjeverne Hrvatske, koja je bila predmetom istraživanja.¹⁰¹ Razvijanje principa kombinirane socijalne politike,¹⁰² koji je inicijalno došao u razmatranje upravo u području brige za starije,¹⁰³ značajan je i u našem kontekstu.¹⁰⁴ Organizacije civilnog društva mogu djelovati na različite načine. Neke poput Matice umirovljenika imaju veliku zagovaračku i sazivačku moć. Sve značajnija je uloga civilnog društva u pružanju usluga u kući, što se naglašeno i kroz natječaje fondova Europske unije.¹⁰⁵ Već istaknute manjkavosti razvoja socijalnih usluga te primarnost skrbi u kući mogu uputiti organizacije civilnog društva na rad s obiteljima starijih i lokalnim zajednicama za daljnji razvoj mreže podrške i usluga koja bi bila prikladna potrebama starijih osoba. Te aspekte prepoznaju i stručnjaci u istraživanju, kao i one inovativnog djelovanja. Pritom organizacije civilnog društva trebaju komplimentirati napore države, primjerice razvojem prakse socijalnog ugovaranja, a ne ih sasvim

---

Zagreb, 2019. Osim toga ne treba ni zanemariti da pružanja skrbi starijima postaje jedan od važnijih čimbenika sukoba između obiteljskih obveza i plaćenog rada. Usp. Ivana DOBROTIĆ – Maja LAKLIJA, Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj, u: *Revija za socijalnu politiku*, 16 (2009.) 1, 45–63.

¹⁰¹ Usp. Nevena KVAKIĆ – Danijel BATURINA, *Izazovi prevencije nasilja nad osobama starije životne dobi*.

¹⁰² Ranci također prepoznaje više faktora koji objašnjavaju važnost neprofitnih organizacija u europskim sustavima socijalne skrbi koji se tiču veće personalizacije socijalnih usluga ili primjerice povezivanja kvalitete usluga sa aspektima poput povjerenja i usmjerenosti na potrebe korisnika. Usp. Constanzo RANCI, *The Mixed Economy of Social Care in Europe*, u: Ugo ASCOLI – Constanzo RANCI, *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*, New York, 2002.

¹⁰³ Usp. Adalbert EVERS – Ivan SVETLIK (ur.), *Balancing Pluralism: New Welfare Mixes in Care for the Elderly*, Aldershot, 1993.

¹⁰⁴ Usp. Jelena MATANČEVIĆ, *Obilježja modela kombinirane socijalne politike u pružanju socijalnih usluga u Hrvatskoj* (doktorska disertacija), Zagreb, 2014. Također je problem razvoja novih inicijativa za pomoć starijim osobama u Hrvatskoj koje bi adresiralo civilno društvo u Hrvatskoj predmet istraživanja od 90-ih godina. Usp. Joanne M. COURY – Jasmika DESPOT LUČANIN, *Oživljavanje civilnog društva: razvoj neprofitnog sektora za usluge socijalne skrbi starijim ljudima*, u: Gojko BEŽOVAN – Joanne M. COURY – Jasmika DESPOT LUČANIN, *Neprofitni sektor i pružanje usluga starijima*, Zagreb, 1998.

¹⁰⁵ Primjer programa Zaželi unutar kojeg je financirana pomoć u kući pokazuje kako organizacije civilnog društva mogu na različite načine doprinijeti podmirivanju potreba skrbi za starije osobe. Centar za pomoć u kući Međimurske županije, neprofitna ustanova socijalne skrbi koju su na principu javno-civilnog partnerstva osnovali ACT Grupa i Međimurska županija, može također biti primjer dobre prakse na geografskom području koje je istraživano.

zamijeniti.¹⁰⁶ Potrebne su svakako socijalne inovacije u mehanizmima zaštite starijih osoba od nasilja. Osobe i institucije od povjerenja trebaju biti osnažene za stvaranje novih odnosa u zajednici koji bi bili bliski starijim osobama.¹⁰⁷ Razvoj alternativnih oblika skrbi može biti prostor razvoja srebrne ekonomije i socijalnog poduzetništva.¹⁰⁸ No, važno je i dodatno osnažiti obitelji i susjede za pružanje pomoći i podrške starijim osobama u svakodnevnom životu. U tome su značajne prilagodljive usluge i neformalna pomoć. One su važne za starije osobe, ali isto tako za njihove obitelji i zajednice. Blisko tomu koncept integrirane skrbi na lokalnoj razini podrazumijeva povezivanje neformalne i formalne infrastrukture u kojoj društvo te socijalne i zdravstvene organizacije međusobno surađuju na adresiranju potreba starijih osoba.¹⁰⁹

U Hrvatskoj je vrlo malo osoba uključeno u cjeloživotno učenje i obrazovanje. Stoga bi moguće trebalo ojačati perspektivu učenja i obrazovanja u starosti. Promjena orijentacije prema zagovaranju i razvoju programa i politika koje bi jačale aktivno građanstvo u starijoj dobi,¹¹⁰ činila bi starije osobe otpornijima na nasilje i umnogome pridonijela prevenciji nasilja nad njima. Pritom socijalni rad i socijalna politika imaju značajnu ulogu.¹¹¹ No, briga za starije osobe, posebice prevencija i zaštita od nasilja, odgovornost je cijelog društva. Važno je raditi na osvještavanju društva o položaju starijih osoba, koji zasad nije dovoljno razumljen. Stoga rezultate ovog istraživanja i preporuke koje donosimo na kraju treba shvatiti kao poziv na akciju kako bi se na dnevni red stavile politike i programi za zaštitu i povećanje kvalitete života osoba starije životne dobi.

¹⁰⁶ Usp. Danijel BATURINA *Utjecaj trećeg sektora na socioekonomski razvoj Hrvatske*, Zagreb, 2016.

¹⁰⁷ Jedna od preporuka bi mogla ići u smjeru da bi CZSS trebalo obvezati da starijim osobama žrtvama obiteljskog nasilja žurno osigura socijalne usluge u njihovom domu. Usp. PUČKI PRAVOBRANITELJ, *Izvoješće pučke pravobraniteljice za 2017. godinu*, Zagreb, 2018.

¹⁰⁸ Primjerice, izvješće pučke pravobraniteljice 2017. godinu ističe kako bi socijalna usluga pomoći u kući trebala bi biti dostupna starijim osobama neovisno gdje žive, što bi bio samo jedan od prostora daljnjeg razvoja usluga u tim županijama.

¹⁰⁹ Usp. Vanja VASILJEV MARCHESI – Darko ROVIŠ – Lovorka BILAJAC – Tomislav RUKAVINA, *Europski gradovi budućnosti: uloga i značenje projekta Urban Health Centres, UHC*, u: *Jahr. Europski časopis za bioetiku*, 7 (2016.) 2, 247-256.

¹¹⁰ Gubitak socijalnih uloga može dovesti do gubitka motivacije za bilo kakvu aktivnost, stoga je poticanje aktivnog građanstva još značajnije. Usp. Silvia RUSAC – Dorjan VAHRAT – Ines VRBAN, *Narativi o dostojanstvu u starijoj životnoj dobi*. Također je još 1991. godine UN razvio široke principe za starije osobe, koji uključuju participaciju, samoispunjenje i dostojanstvo, što je početak razmatranja aktivnog građanstva u starijoj dobi. Usp. UNITED NATIONS, *United Nations Principles for Older Persons*, New York, 1991.

¹¹¹ Za bližu artikulaciju vidi: UNITED NATIONS, *United Nations Principles for Older Persons*, New York, 1991.

Zaključak

U društvu u kojem mnogi socijalni problemi nisu stavljeni na dnevni red često se štiti i o položaju starijih osoba u društvu i njihovoj ranjivosti na nasilje.¹¹² Rezultati istraživanja u pet sjevernih hrvatskih županija sugeriraju da imamo određen dualizam između vidljivog i nevidljivog nasilja. Prema tipovima nasilja, ona nasilja koja su vidljivija lakše se uočavaju i češće se prijavljuju, a ona o kojima ne postoji informacije ostanu neprijavljena zbog straha, srama ili drugih okolnosti, posebice ako su izvori nasilja bliske osobe iz kruga obitelji ili poznanika.

Sa starenjem dolazi do promjena funkcionalnih sposobnosti, ali i društvenog položaja starijih osoba. Zbog toga, kao i zbog nerazumijevanja okoline za promjene koje se događaju u starosti, dolazi do ranjivosti i nasilja nad starijim osobama. Tome mogu posredovati i narušeni obiteljski odnosi. Opadanje intenziteta društvenog života može dovesti do izolacije starijih osoba, a odnos društva prema starenju dodatno »gura« starije osobe u pasivnost i umanjuje značaj njihove uloge u lokalnim zajednicama.

Neformalnu skrb za starije i nemoćne najčešće pružaju njihovi supružnici ili djeca, no ističe se nepoštivanje načela supsidijarnosti. Kapaciteti skrbi smanjuju se dijelom i zbog teškog ekonomskog položaja u tim županijama, koji te kapacitete dodatno ograničava. Navodi se nedostatnost dostupnih usluga te netransparentnost i pitanja kvalitete postojećih usluga. Dijelom na te nove i dodatne potrebe za skrbi odgovaraju privatne inicijative i organizacija civilnog društva.

Upitna je informiranost starih osoba o ostvarivanju socijalnih prava, a posebno onih iz sustava socijalne skrbi. Prepoznaje se snaga međusektorske suradnje i uključivanja svih relevantnih dionika u problematiku nasilja nad starijim osobama. Prokušani su oblici sudjelovanja dosegli svoje limite te se ističe da postoje potrebe za socijalnim inovacijama. No, i vrijednosti u društvu koje se tiču prepoznavanja distinktivnih karakteristika starosti i osviještenosti društva za problematiku starijih osoba su na niskim razinama.

¹¹² Mediji se, uz povremene tekstove o siromaštvu starijih osoba, tek u ekstremnim okolnostima javljaju i aktualiziraju probleme starijih osoba, kao što je bio slučaj s ecen-tnom tragedijom. Usp. primjerice: *Jutarnji list*, u: <https://www.jutarnji.hr/komentari/nevjerojatna-nebriga-drzave-za-starije-osobe-dio-domova-radi-na-crno-jer-su-kontrolle-vrlo-rijetke-ili-ih-nema/9844102/> (22. II. 2020.); *Večernji list*, u: <https://www.vecernji.hr/premium/nebriga-za-starije-civilizacijska-je-sramota-1371868> (22. II. 2020.); *Tportal*, u: <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kako-se-rjesava-i-koliko-zapravo-kosta-smjestaj-u-domovima-za-starije-stanje-je-katastrofa-ljudi-su-smjesteni-na-crno-a-sve-mu-kumuje-pohlepa-uz-blagoslov-politike-foto-20200113> (22. II. 2020.).

Ovo istraživanje je pokušalo aktualizirati pitanja ranjivosti starijih osoba i mogućnosti zaštite od nasilja. Njegov doprinos je u sagledavanju onoga što se o temi progovara u dosad neistraženom kontekstu (pet sjevernih hrvatskih županija) i pristupu (kvalitativnom istraživanju koje je bilo usmjereno prema stručnjacima i drugim sudionicima, za razliku od prevladavajućih istraživanja provedenih sa starijim osobama).

Treba se osvrnuti i na ograničenja metodološkog pristupa. Analiza okvira kojim smo se koristili prikladna je za dobivanje uvida u kratkom razdoblju te je u ovom kontekstu korištena za istraživanje na specifičnoj geografskoj lokaciji (sjevernim hrvatskim županijama). Taj je pristup bio usmjeren primijenjenom istraživanju politika unutar kojeg smo mogli dati dijagnozu stanja i uvide u kontekst iz kojih su proizašle preporuke. Stoga rezultate možemo ograničeno generalizirati te ih treba osnažiti daljnjim istraživanjima. Više različitih aspekta moguće je kvalitativno i kvantitativno dodatno istražiti jer je društveni položaj starijih osoba permanentni socijalni rizik koji nije dovoljno istražen u našem okruženju. Neki od njih su, primjerice, pitanja siromaštva i kvalitete života starijih osoba, mogućnosti obitelji za skrb, potencijal civilnog društva za skrb u zajednici, kao i kvaliteta institucionalnih usluga.

Dio preporuka koje proizlaze iz rezultata istraživanja koje smo naveli u diskusiji može biti zalag razvoja projekata usmjerenih smanjenju i prevenciji socijalne isključenosti starijih osoba kao i zaštiti od nasilja, uvažavajući regionalne razlike. Za to je svakako važno otvoriti pitanja adekvatnosti financijskog i društvenog položaja starijih osoba kao i skrbi za starije osobe, što se tek djelomično pokušava nasloviti Strategijom socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2017. – 2020., a u perspektivi izradom takve strategije za naredno razdoblje. S druge strane, Hrvatska ne pokazuje kapacitete adekvatnog praćenja europskog okvira politika u području razvoja skrbi i položaja starijih osoba u društvu, kao primjerice u slučaju dugotrajne skrbi¹¹³ ili aktivnog starenja¹¹⁴.

Starenje društava uključuje ne samo pitanja o različitim socijalnim aspektima demografskih promjena nego i kulturne i društvene percepcije dobne strukture određenog društva i osnova za formuliranje socijalnih od-

¹¹³ Usp. Marijana BAĐUN, Dugotrajna skrb u Hrvatskoj iz perspektive Europske komisije, u: *Aktualni osvrti. Institut za javne financije*, 106, 2019. 1-2.

¹¹⁴ Usp. UNECE/EUROPEAN COMMISSION, *2018 Active Ageing Index: Analytical Report*, Geneva, 2019.

govora.¹¹⁵ Budućnost i rast starije populacije otvara i pitanja hoće li doći do distributivnih sukoba između skupina koje favoriziraju različite vrste socijalne potrošnje,¹¹⁶ što svakako može promijeniti perspektivu odgovora socijalnih politika. Pitanje je i hoće li u našem kontekstu zaživjeti perspektiva socijalnog ulaganja¹¹⁷ te i u kakvom će »sukobu« biti s većom potrebom brige za starije osobe u društvu, koja uključuje i povećanu socijalnu potrošnju. Ono što je očito je da je nužno staviti veći naglasak na razvoj sustava dugotrajne skrbi, ali i na promjenu društvenih vrijednosti prema solidarnosti, suživotu i uvažavaju starijih osoba u društvu.

Summary

HOW TO PROTECT ELDERLY PERSONS?

POSSIBILITIES OF IMPROVING THE SOCIAL STATUS OF AND PREVENTING VIOLENCE TOWARDS ELDERLY PERSONS

Danijel BATURINA

Faculty of Law, University of Zagreb
Nazorova 51, HR – 10 000 Zagreb
danijel.baturina@pravo.hr

The Croatian society is, just like European societies in general, undoubtedly becoming demographically older. Addressing the needs of elderly persons and improving their status in society is a strategic challenge for social policy, but also for maintaining social cohesion within society. Elderly persons in Croatia are in many ways in an unfavourable position in terms of their financial status, social status, and in terms of care. The purpose of this article is to present what kind of a perspective elderly persons have, as well as opinions of experts on their specific position in society and community, their vulnerability to violence, and possibilities of preventing violence. The article is based on qualitative method of gathering and analysing data, within which focus groups were carried out in five northern Croatian regions. Through an analysis of four top-

¹¹⁵ Usp. Siniša ZRINŠČAK – Susan LAWRENCE, Active ageing and demographic change: challenges for social work and social policy, u: *European Journal of Social Work*, 17 (2014.) 3, 313-321.

¹¹⁶ Usp. Andrija HENJAK, Population Ageing and Distributive Conflicts: Age Distributive Divisions in Western Europe, u: *Revija za socijalnu politiku*, 15 (2008.) 2, 189-207.

¹¹⁷ Usp. Zdenko BABIĆ – Danijel BATURINA, Koncept socijalnih investicija kao odgovor na krizu i nove izazove socijalne države: trendovi i perspektiva, u: *Revija za socijalnu politiku*, 23 (2016.) 1, 39-60.

ics – knowledge of experts on prevalence, types, and sources of violence among elderly persons, characteristics of elderly persons and factors of risk of violence towards them, characteristics of care for elderly persons that can make them vulnerable to violence, prevention and mechanisms for preventing violence towards elderly persons – categories and concepts emerge that were then presented in this article. The discussion situates results within the context of what social policies and other aspects of the society are doing currently and what they could do in the future in order to prevent violence towards elderly persons and build bridges towards their greater social involvement in society. The conclusion offers some proposals for policies and further research, as well as for mapping areas of work.

Keywords: *elderly persons, violence towards elderly persons, social care, social policy.*